

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ترویج و آموزش کشاورزی

بررسی نقش ترویج در بهبود مدیریت مشارکتی مراتع استان سمنان

مریم شریعت زاده

استاد راهنما:

غلامرضا پزشکی راد

استاد مشاور:

حسن صدیقی

تیر ماه ۱۳۹۰

چکیده:

با آغاز قرن ۲۱، «تغییر» در تمام ابعاد زندگی بشر شدت یافت. گویی که هر روز با دنیایی نو روبه رو هستیم و در رویارویی با این مجموعه ناپایدار، همواره به ابزارها و آگاهی های جدید نیازمندیم. از طرف دیگر، تفکرهای تک بعدی و رشدگرایانه، انسان را با بحران های گوناگونی نظیر نازک شدن لایه ازن، کمبود و آلودگی منابع آبی، فرسایش جنگل ها، مرتع ها و خاک های زراعی و ... مواجه ساخته است. علیرغم اثراتی که منابع طبیعی دارند، اکنون به شدت در معرض نابودی قرار گرفته و مهم ترین عامل این تخریب انسان می باشد.

بهره برداری بیش از حد از منابع طبیعی، تبدیل اراضی مرتعی و جنگلی به اراضی کشاورزی، تعداد زیاد دام ها در مراتع بیش از ظرفیت آنها، بوته کنی و قطع درختان برای سوخت و آتش سوزی در مراتع از جمله دلایل تخریب این منابع می باشند. بیشترین عامل تخریب منابع طبیعی عدم شناخت و آگاهی مردم از اهمیت منابع طبیعی و به تبع آن عدم مشارکت در حفظ و صیانت از منابع طبیعی می باشد.

لذا با شناخت راه های جلب مشارکت مردم می توان بهبود کیفیت مراتع را تضمین نمود، از این رو هدف کلی این تحقیق بررسی نقش ترویج منابع طبیعی در بهبود مدیریت مشارکتی مراتع استان سمنان انتخاب شده است. در ابتدا به معرفی موضوع و خلاصه ای از تحقیقات انجام شده تا کنون در این زمینه پرداخته شده است و در نهایت با شناسایی عوامل موثر در جلب مشارکت، پیشنهاداتی در این خصوص، در جهت ارتقاء مدیریت مشارکتی مراتع استان مطرح گردیده است.

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و به روش توصیفی، همبستگی انجام گرفته است. جامعه آماری تحقیق شامل مرتعداران استان سمنان (N=۱۰۱۱۵) می باشد. روش نمونه گیری از نوع طبقه بندی نسبی می باشد. ابزار تحقیق پرسشنامه بود که روایی ظاهری و محتوایی آن با استفاده از نظرات جمعی از متخصصان ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی اصلاح و مورد تایید قرار گرفت. برای تعیین پایایی تحقیق آزمون مقدماتی انجام شد و مقدار آلفای کرون باخ با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۱۶ بین ۰/۷۱۳ و ۰/۹۰۸ بدست آمد. سپس حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران $n=۲۶۳$ محاسبه گردید.

نتایج حاصل از تحقیق نشان می دهد بین شرکت در جشنواره مرتع، شرکت در کلاس های ترویجی و نوع بهره برداری از مرتع با مشارکت در مدیریت مرتع رابطه معنی داری وجود دارد. همچنین بین شرکت در جشنواره مرتع و نگرش مرتعداران نسبت به مشارکت در سطح ۱٪ رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. بین میزان تحصیلات و انگیزه مشارکت در فعالیت های مرتعداری رابطه مثبت و معنی داری در سطح ۵٪ وجود دارد. بین نحوه اداره مرتع و شرکت در فعالیت های مدیریتی مرتع رابطه مثبت و معنی داری در سطح ۵٪ وجود دارد. آنچه از نتایج این تحقیق به طور فشرده می توان بیان نمود، وجود همبستگی بین انگیزه مشارکت در فعالیت های مرتعداری، میزان استفاده از کانال های ارتباطی و اطلاعاتی و وابستگی به مرتع با مشارکت در فعالیت های مدیریتی مرتع می باشد، لذا، ترویج با برگزاری کلاس های عمومی و تخصصی در حیطه مرتع و همچنین ارتباط بیشتر مروجین با مرتعداران می تواند در جلب هرچه بیشتر مشارکت مرتعداران در مدیریت مراتع نقش مهمی را ایفاء کند.

واژه های کلیدی: ترویج منابع طبیعی، مرتعدار، مدیریت مشارکتی مرتع.

فهرست مطالب:

۱	فصل اول: طرح تحقیق
۲	مقدمه
۴	۱-۱ معرفی موضوع تحقیق:
۷	۲-۱ اهمیت و ضرورت انجام تحقیق:
۹	۳-۱ دلایل انتخاب موضوع:
۱۰	۴-۱ اهداف تحقیق:
۱۰	هدف کلی: بررسی نقش ترویج در بهبود مدیریت مشارکتی مراعات استان سمنان.
۱۰	اهداف اختصاصی:
۱۱	۵-۱ سؤال های ویژه تحقیق:
۱۱	۶-۱ محدوده تحقیق:
۱۲	۷-۱ محدودیت های تحقیق:
۱۲	۸-۱ تعریف واژگان:
۱۲	منابع طبیعی:
۱۲	مرتع:
۱۳	ترویج منابع طبیعی:
۱۳	مشارکت:
۱۴	مدیریت مشارکتی:
۱۴	مشارکت در مدیریت منابع طبیعی:
۱۴	مدیریت مشارکتی مرتع:
۱۵	مرتعدار:
۱۶	فصل دوم: ادبیات موضوع
۱۷	مقدمه:
۱۸	قسمت اول: مبانی نظری تحقیق
۱۸	۱-۲ منابع طبیعی

۱۸	موقعیت و وسعت منابع طبیعی در ایران:.....
۱۸	بخش های مختلف منابع طبیعی:
۱۸	۱. آبخیزداری:
۱۹	۲. جنگل:
۲۰	۳. مرتع:
۲۱	جدول ۱-۲: سطح مراتع ایران به هکتار
۲۲	کاربردهای مراتع:.....
۲۳	روند تخریب مراتع.....
۲۴	۲-۲ ترویج منابع طبیعی:
۲۵	۲-۲-۱ تاریخچه ترویج منابع طبیعی:
۲۷	۲-۲-۲ ترویج منابع طبیعی - خط مشی ها:
۲۸	۲-۲-۳ ترویج منابع طبیعی - سیاست ها:
۲۹	۲-۲-۴ ترویج منابع طبیعی - اهداف:
۳۰	۳-۲ مشارکت مردم در مدیریت منابع طبیعی:
۳۱	۳-۲-۱ اهداف مشارکت مردمی در مدیریت منابع طبیعی:
۳۲	الگو ها و شیوه های مشارکت مردم در مدیریت منابع طبیعی:
۳۴	قسمت دوم: بررسی پیشینه تحقیقاتی موضوع در ایران و جهان
۳۴	۴-۲ مطالعات انجام شده در ایران:
۴۰	۵-۲ مطالعات انجام شده در جهان:
۴۵	۶-۲ نتیجه گیری:
۴۹	فصل سوم: روش تحقیق
۵۰	مقدمه:
۵۰	۱-۳ نوع تحقیق:
۵۱	۲-۳ جامعه آماری:
۵۳	۳-۳ برآورد حجم نمونه:
۵۴	۴-۳ روش نمونه گیری:
۵۵	۵-۳ روش جمع آوری اطلاعات:
۵۶	۶-۳ ابزار تحقیق:

۵۶	۷-۳ متغیرهای تحقیق:
۵۷	متغیر مستقل:
۵۷	متغیر وابسته:
۵۸	۸-۳ فرضیه های تحقیق:
۶۱	۹-۳ سنجش روایی پرسشنامه:
۶۱	۱۰-۳ سنجش پایایی پرسشنامه:
۶۳	۱۱-۳ روش های مورد استفاده در تجزیه و تحلیل داده ها:
۶۴	فصل چهارم: یافته های تحقیق
۶۵	مقدمه:
۶۵	۱-۴ ویژگی های جمعیت شناختی (آمار توصیفی):
۷۹	۲-۴ آمار استنباطی:
۱۰۸	فصل پنجم: نتایج و بحث
۱۰۹	مقدمه:
۱۰۹	۱-۵ معرفی موضوع تحقیق و اهداف:
۱۱۰	۲-۵ خلاصه ای از بررسی نظری و سوابق موضوع:
۱۱۱	۳-۵ یافته های تحقیق:
۱۱۱	الف) یافته های توصیفی مرتعداداران استان سمنان:
۱۱۵	ب) یافته های استنباطی:
۱۲۵	۴-۵ پیشنهادها:
۱۲۷	۵-۵ پیشنهاد برای تحقیقات آتی:
۱۲۸	منابع:
۱۳۵	پیوست:

فهرست جداول:

- جدول ۱-۱: مقایسه مساحت منابع طبیعی ایران و استان سمنان طی سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ ۴
- جدول ۱-۲: وضعیت مراتع ایران و استان سمنان طی سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ ۵
- جدول ۱-۲: سطح مراتع ایران به هکتار ۲۱
- جدول ۱-۳: تعداد بهره برداران و سامانه های مرتع استان سمنان ۵۲
- جدول ۳-۳: رابطه مقدار آلفای کرون باخ با میزان پایایی ۶۲
- جدول ۳-۴: مقدار کرونباخ آلفای بخشهای مختلف پرسشنامه ۶۲
- جدول ۱-۴: فراوانی، میانگین، انحراف معیار و درصد ویژگی های فردی مرتعداران ۶۶
- جدول ۲-۴: فراوانی و درصد ویژگی های حرفه ای مرتعداران ۶۸
- جدول ۳-۴: فراوانی، میانگین، انحراف معیار، درصد و درصد تجمعی ویژگی های مرتع در اختیار مرتعداران ۶۹
- جدول ۴-۴: فراوانی و درصد عضویت در مجامع عمومی (ویژگی های اجتماعی) ۷۰
- جدول ۴-۵: رتبه بندی مشارکت در مدیریت مراتع ۷۲
- جدول ۴-۶: رتبه بندی انگیزه مشارکت در فعالیت های مرتعداری ۷۴
- جدول ۴-۷: رتبه بندی نگرش مرتعداران نسبت به مشارکت ۷۵
- جدول ۴-۸: رتبه بندی استفاده از کانال های ارتباطی و اطلاعاتی مرتعداران ۷۷
- جدول ۴-۹: رتبه بندی شرکت در فعالیت های آموزشی تخصصی مرتعداران ۷۸
- جدول ۴-۱۰: رتبه بندی وابستگی به مرتع، مرتعداران ۷۹
- جدول ۴-۱۱: نتیجه آزمون t برای فعالیت های مدیریتی مرتع ۸۰
- جدول ۴-۱۲: نتیجه آزمون t برای انگیزه مشارکت در فعالیت های مرتعداری ۸۲
- جدول ۴-۱۳: نتیجه آزمون t برای بررسی نگرش مرتعداران نسبت به مشارکت ۸۳
- جدول ۴-۱۴: نتایج آزمون t برای استفاده مرتعداران از کانال های ارتباطی و اطلاعاتی ۸۵
- جدول ۴-۱۵: مقایسه میانگین متغیر مستقل میزان تحصیلات با مدیریت مشارکتی مراتع ۸۶
- جدول ۴-۱۶: مقایسه میانگین متغیر مستقل میزان تحصیلات با انگیزه مشارکت مرتعداران در فعالیت های مرتعداری ۸۷
- جدول ۴-۱۷: مقایسه میانگین متغیر مستقل میزان تحصیلات با نگرش مرتعداران نسبت به مشارکت ۸۸
- جدول ۴-۱۸: مقایسه میانگین متغیر مستقل میزان تحصیلات با شرکت مرتعداران در فعالیت های آموزشی تخصصی ۸۸
- جدول ۴-۱۹: مقایسه میانگین متغیر مستقل میزان تحصیلات با میانگین استفاده مرتعداران از کانال های ارتباطی و اطلاعاتی ۸۹
- جدول ۴-۲۰: مقایسه میانگین متغیر مستقل نحوه اداره مرتع با شرکت مرتعداران در فعالیت های مدیریتی مرتع ۹۰
- جدول ۴-۲۱: مقایسه میانگین متغیر مستقل نحوه اداره مرتع با انگیزه مشارکت مرتعداران در فعالیت های مرتعداری ۹۱

- جدول ۴-۲۲: مقایسه میانگین متغیر مستقل نحوه اداره مرتع با نگرش مرتعداران نسبت به مشارکت به مشارکت ۹۱
- جدول ۴-۲۳: مقایسه میانگین متغیر مستقل شهرستان های مورد مطالعه (کیفیت مرتع) با مشارکت مرتعداران در فعالیت های مدیریتی مرتع ۹۳
- جدول ۴-۲۴: مقایسه میانگین متغیر مستقل شهرستان های مورد مطالعه (کیفیت مرتع) با انگیزه مرتعداران برای مشارکت در فعالیت های مرتعداری ۹۴
- جدول ۴-۲۵: مقایسه میانگین متغیر مستقل شهرستان های مورد مطالعه (کیفیت مرتع) با نگرش مرتعداران نسبت به مشارکت ۹۵
- جدول ۴-۲۶: مقایسه میانگین متغیر مستقل شهرستان های مورد مطالعه (کیفیت مرتع) با میانگین شرکت مرتعداران در فعالیت های آموزشی تخصصی ۹۶
- جدول ۴-۲۷: مقایسه میانگین متغیر مستقل شهرستان های مورد مطالعه (کیفیت مرتع) با میانگین استفاده مرتعداران از کانال های ارتباطی و اطلاعاتی ۹۷
- جدول ۴-۲۸: مقایسه میانگین متغیر مستقل شهرستان های مورد مطالعه (کیفیت مرتع) با میانگین وابستگی مرتعداران به مرتع ۹۸
- جدول ۴-۲۹: همبستگی برخی از متغیر های تحقیق با متغیر وابسته مشارکت در فعالیت های مدیریتی مرتع ۱۰۰
- جدول ۴-۳۰: ضرایب رگرسیون چندگانه به روش گام به گام - متغیر وابسته (مشارکت در فعالیت های مدیریتی مرتع) ۱۰۱
- جدول ۴-۳۱: خلاصه فرضیات تحقیق و روش های آماری مورد استفاده ۱۰۲

فصل اول:

طرح تحقیق

مقدمه

با آغاز قرن ۲۱، «تغییر» در تمام ابعاد زندگی بشر شدت یافت. گویی که هر روز با دنیایی نو روبه رو هستیم و در رویارویی با این مجموعه ناپایدار، همواره به ابزارها و آگاهی های جدید نیازمندیم. بحران های زیست محیطی و نیاز به توسعه پایدار و هم چنین نیاز جامعه های صنعتی به استفاده از دستاوردهای درخشان پژوهش های دانش بومی، از جمله تحولات اصلی جهان امروز هستند. از طرف دیگر، تفکرهای تک بعدی و رشدگرایانه، انسان را با بحران های گوناگونی که اهم آن ها بحران های زیست محیطی نظیر نازک شدن لایه ازن، کمبود و آلودگی منابع آبی، فرسایش جنگل ها، مرتع ها و خاک های زراعی، شیوع امراض جدید گیاهی، دامی و انسانی، گسترش بیابان ها، وقوع خشکسالی و قحطی، زمین لرزه، طوفان و سیل، مواجه ساخته است (امیری اردکانی و شاه ولی، ۱۳۸۰). علیرغم اثراتی که منابع طبیعی دارند، اکنون به شدت در معرض نابودی قرار گرفته و مهم ترین عامل این تخریب انسان می باشد.

بهره برداری بیش از حد از منابع طبیعی، تبدیل اراضی مرتعی و جنگلی به اراضی کشاورزی، تعداد زیاد دام ها در مراتع بیش از ظرفیت آنها، بوته کنی و قطع درختان برای سوخت و آتش سوزی در مراتع از جمله دلایل تخریب این منابع می باشند. بیشترین عامل تخریب منابع طبیعی عدم شناخت و آگاهی مردم از اهمیت منابع طبیعی و به تبع آن عدم مشارکت در حفظ و صیانت از منابع طبیعی می باشد (مدیریت ترویج منابع طبیعی و آبخیزداری، ۱۳۸۹).

وابستگی های اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی انسان به منابع طبیعی آن قدر شدید است که با محدود و تخریب شدن کمیت و کیفیت آن، زندگی انسان با مشکلات اساسی و حیاتی مواجه می شود (فرهادیان، ۱۳۷۶). متأسفانه در اکثر مواقع انسان به منظور تامین نیاز های

غذایی، سوخت و... خود دانسته و یا نادانسته به اقداماتی دست می زند که منجر به تخریب و از بین رفتن این منابع می شود.

شهبازی (۱۳۸۶)، "اولین اقدام در ارتقاء کیفیت نیروی انسانی، آموزش است. آموزش تحصیل به تجربه است و مفهوم و سبب آموزش در این بحث عبارت است از تجربیات درک شده ای که موجب تحول و تطور الگوی آینده رفتار آدمی می گردد، و این، الگوهای رفتار خارجی (مانند اعمال صوری و مادی) و نیز الگوهای رفتار داخلی (مانند معرفت، تفکر و...) را شامل می شود." بنا بر فلسفه ترویج که همانا تغییر رفتار و نگرش به رفتار مطلوب است، لذا ترویج منابع طبیعی اهمیت خود را در این حوزه آشکار می دارد.

بنابراین در رابطه با منابع طبیعی نیز آموزش و ترویج مناسب ترین راهی است که چنین رسالتی را می تواند به عهده بگیرد، انسان از راه آموزش در می یابد سود بلند مدت او در استفاده صحیح از منابع طبیعی است. بایستی تلاش شود تا کلیه آحاد مردمی که به نوعی با منابع طبیعی سرو کار دارند، چگونگی برخورد با آن را بیاموزند. ترویج منابع طبیعی با هدف کلی حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی و اهداف اختصاصی ارتقای آگاهی های عمومی، ارتقای توان فنی مجریان و بهره برداران و جلب مشارکت های مردمی نقش مهمی در حفظ و احیای عرصه های منابع طبیعی و کاهش تخریب آن دارد (مدیریت ترویج منابع طبیعی و آبخیزداری، ۱۳۸۹). ترویج منابع طبیعی فعالیت مستمر آموزشی است در جهت ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار مردم، بهره برداران و مجریان طرح ها و تسهیل مشارکت آنان در فرآیند برنامه های حفاظت، احیاء، توسعه و بهره برداری اصولی و پایدار از جنگل، مرتع، بیابان و حوزه های آبخیز کشور (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲). همان گونه که از تعریف ارائه شده بر می آید تسهیل مشارکت مردم در فرایند حفظ و احیای عرصه های منابع طبیعی

یکی از اهداف مهم ترویج منابع طبیعی می باشد. در این پژوهش چگونگی جلب مشارکت مرتعداران و مجریان طرح های مرتعداری بررسی شده است.

۱-۱ معرفی موضوع تحقیق:

موضوع این تحقیق " بررسی نقش ترویج در بهبود مدیریت مشارکتی مراتع استان سمنان " می باشد. از آنجایی که ایران کشوری غنی از منابع طبیعی تجدید شونده است و بیش از ۸۰ درصد از کشور را منابع طبیعی تشکیل می دهد، لذا مدیریت این منابع در راستای حفظ و توسعه آن اهمیت خاصی پیدا می کند. اگر روند کنونی رشد جمعیت، صنعتی شدن، آلودگی محیط زیست، تولید غذا و کاهش منابع بدون تغییر ادامه یابد زندگی بشر روی کره زمین بیش از صد سال دیگر دوام نخواهد آورد (عباسی، ۱۳۷۸). مگر اینکه با یک روش اساسی از روند تخریب کاسته شود. جدول ۱-۱ میزان منابع طبیعی ایران و استان سمنان طی دو سر شماری سراسری را نشان می دهد.

جدول ۱-۱: مقایسه مساحت منابع طبیعی ایران و استان سمنان طی سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

سرشماری سال ۱۳۷۵		سرشماری سال ۱۳۸۵		منابع طبیعی
کشور(هکتار)	استان سمنان (هکتار)	کشور(هکتار)	استان سمنان (هکتار)	
۱۲۴۰۰۰۰۰	۲۲۵۰۰۰	۱۴۳۱۸۸۷۲	۳۴۰۱۶۸	جنگل
۹۰۰۰۰۰۰۰	۵۵۰۰۰۰	۸۴۷۴۶۹۷۱	۳۷۳۱۰۸۳	مرتع
۳۴۰۰۰۰۰۰*	۱۲۰۰۰۰۰*	۳۲۵۷۶۹۲۹	۵۱۱۲۲۹۴	پدیده های بیابانی

سالنامه آماری ۱۳۸۵، ۱۳۷۵

*آمار ارائه شده متعلق به سال ۱۳۸۰ می باشد. اولین بررسی وضعیت بیابان های کشور در این سال انجام گرفته است.

جدول ۱-۲ به بررسی وضعیت مراتع کشور و استان سمنان بر اساس کیفیت مراتع می پردازد.

جدول ۱-۲: وضعیت مراتع ایران و استان سمنان طی سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

سرشماری سال ۱۳۸۵		سرشماری سال ۱۳۷۵		وضعیت مراتع
استان سمنان (هکتار)	کشور (هکتار)	استان سمنان (هکتار)	کشور (هکتار)	
۲۱۰۸۰۷	۶۹۳۶۷۹۳	۲۷۵۰۰۰	۹۳۱۱۵۰۶	متراکم
۵۸۵۰۹۳	۲۲۵۸۷۴۷۶	۱۵۴۰۰۰۰	۳۷۲۹۰۵۴۰	نیمه متراکم
۲۹۳۵۱۸۳	۵۶۵۷۹۶۷۰	۳۶۸۵۰۰۰	۴۳۳۹۷۹۵۴	فقیر

سالنامه آماری ۱۳۸۵، ۱۳۷۵

با بررسی اجمالی جدول ۱-۱ می توان نتیجه گیری کرد که، مساحت جنگل ها در کشور به میزان ۱۳۰۷۸۸۷۲ هکتار و در استان سمنان ۱۱۵۱۶۸ هکتار افزایش یافته است که نشان دهنده توجه به این بخش از منابع طبیعی و ایجاد جنگل های دست کاشت می باشد. ولی متأسفانه در مورد مراتع کشور با کاهش مساحت مراتع به میزان ۵۲۵۳۰۲۹ هکتار مواجه هستیم. همچنین جدول شماره ۱-۲ حاکی از کاهش میزان مراتع مرغوب و نیمه

متراکم و افزایش مراتع فقیر در کل کشور است، ولی در استان سمنان مساحت مراتع فقیر نیز کاهش یافته و به بیابان تبدیل شده است.

آمار ارائه شده در بالا نشان دهنده تخریب شدید مراتع می باشد. جلوگیری از این تخریب میسر نیست مگر با مشارکت آگاهانه و سازمان یافته مردم و معرفی فرهنگ منابع طبیعی به آنان (Seeland, 1997). یکی از راه های مشارکت دادن مردم در مدیریت مراتع، واگذاری مراتع به مجریان طرح های مرتعداری و تعاونی های مرتعداری می باشد. اولین شرکت های تعاونی مرتعداری در سال ۱۳۶۱ تشکیل شد. اما تعاونی های مرتعداری به صورت جدی از سال ۱۳۷۳ در قالب طرح های مرتعداری شروع به فعالیت نمودند (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲)، کاهش مساحت مراتع متراکم و نیمه متراکم، گویای این امر است که تا کنون نتوانسته ایم از مشارکت مرتعداران در قالب تعاونی های مرتعداری در جهت بهبود وضعیت مراتع کشور به نحو احسن بهره ببریم.

مدیریت مراتع در سه حوزه توسعه و احیای مراتع، مدیریت چرا و بهره برداری انجام می گیرد. فعالیت های که در این سه حوزه انجام می شود شامل کویه کاری، قرق مرتع، بذر پاشی و کود دهی و... در حوزه توسعه و احیاء، همکاری با محافظین مرتع، خروج به موقع دام از مرتع و رعایت تعداد دام و ظرفیت مرتع و... در حوزه مدیریت چرا و در حوزه بهره برداری جمع آوری بذور و محصولات مرتعی و برداشت علوفه می باشد. اجرای کامل و موفق این فعالیت ها تنها از سوی ارگان های دولتی میسر نیست و همکاری مرتعداران و بهره برداران را می طلبد. ترویج منابع طبیعی می تواند با آموزش های تخصصی و همچنین ایجاد انگیزه در مشارکت مرتعداران در مدیریت مرتع ایفای نقش کند. تحقیق حاضر به بررسی راه های جلب مشارکت مجریان طرح های مرتعداری و تبیین نقش ترویج در مدیریت مشارکتی مراتع می پردازد.

۲-۱ اهمیت و ضرورت انجام تحقیق:

نظر به اینکه مشارکت مردمی در پذیرش و اجرای طرح‌های ملی و منطقه‌ای علی‌الخصوص به کارگیری طرح‌های مرتع داری حائز اهمیت است، لذا اخذ نظرات مجریان و بهره برداران در جهت حفظ، احیا و توسعه مراتع استان سمنان ضروری می باشد و همچنین بررسی عوامل مؤثر در میزان مشارکت آنها، مسؤولین را در انتخاب راهکارهای مناسب جهت جلب مشارکت مردمی یاری خواهد کرد.

با توجه به اینکه استان سمنان به طور کلی دارای ۳,۷۴۱,۳۸۶ هکتار مرتع و ۳۵۲,۲۴۵ هکتار جنگل می باشد (معاونت برنامه ریزی استانداری استان سمنان، ۱۳۸۷)، می توان گفت ۴/۲٪ از مراتع و ۲/۸٪ از جنگل های کشور در استان سمنان وجود دارد. از آنجایی که در استان ۱۰,۱۱۵ نفر بهره بردار و ۱,۴۱۹,۷۵۵ راس دام وجود دارد و توان تولید مراتع استان ۱۱۵,۵۰۰ تن علوفه در سال می باشد، لذا، سالانه ۲۷۷,۰۰۰ تن کسری علوفه در استان وجود دارد (معاونت برنامه ریزی استانداری استان سمنان، ۱۳۸۷). از دیگر سو جدول ۱-۱ نشان می دهد نزدیک به ۵۰٪ تخریب مراتع از کل کشور در استان سمنان بوده است. لذا به دلیل گستردگی مراتع در استان سمنان و اهمیت آن، از جمله تأمین علوفه دام و همچنین حفظ ذخایر زیست محیطی، مراتع در استان سمنان دارای موقعیت راهبردی می باشند و حفظ، احیا و توسعه مرتع از اهمیت خاصی برخوردار است. شکل ۱-۱ نقشه استان سمنان را نشان می دهد.

۱-۳ دلایل انتخاب موضوع:

کل مراتع کشور بیش از ۸۰ میلیون هکتار می باشد، که علوفه خشک آن تأمین کننده غذای ۱۶ میلیون واحد دامی است، در حالی که بیش از ۷۰ میلیون واحد دامی در کشور صرفاً از مراتع تغذیه می کنند (خسرو شاهی و قوامی، ۱۳۸۲). این آمار نشان دهنده وجود فشار بر روی مراتع کشور و در نتیجه تخریب مراتع می باشد. برای کاهش فشار روی مراتع و همچنین کاهش روند تخریب آن نیاز به یک مدیریت بهینه است، که حصول این مدیریت بدون جلب مشارکت بهره برداران و مجریان طرح های مرتعداری غیر ممکن می نماید.

از طرفی فقدان آگاهی های عمومی لازم در رابطه با جایگاه واقعی این منبع ارزشمند موجب ناهماهنگی بین واحد های مختلف تحقیقی، آموزشی و ترویجی شده است (فرهادیان، ۱۳۷۶). گرچه آموزش و ترویج، برای انتقال یافته های علمی و نتایج تحقیقی و اشاعه آن در سطح کاربرد وجود داشته است، اما ضرورت حفظ، احیا و بهره برداری صحیح و اصولی از منابع طبیعی توجه و حمایت های جدی را نیازمند است.

ترویج منابع طبیعی بنا به فلسفه وجودی خویش می تواند با آموزش های غیر رسمی و ... در این مهم متمر ثمر باشد و همچنین در جلب مشارکت مردمی برای دست یابی به منابع طبیعی پایدار ایفای نقش کند. مشارکت مردمی در پذیرش و اجرای طرح های ملی و منطقه ای مرتعداری و یافتن نظرات مرتعداران و مجریان طرح های مرتعداری در جهت تبدیل دیمزارهای کم بازده خود به مراتع دست کاشت و همچنین بررسی عوامل موثر در ترویج، اشاعه و نشر خدمات ترویجی در مناطق روستایی و عشایری می تواند عوامل اصلی انتخاب موضوع باشد.

همچنین بررسی تأثیر عوامل موثر بر مشارکت عوامل ذینفع در استفاده از مراتع و همچنین بررسی تأثیر روش های ترویجی به کار گرفته شده در موفقیت یا عدم موفقیت این روش ها

از دیدگاه مرتعداران و مجریان طرح های مرتعداری، ما را در طراحی و برنامه ریزی های آینده در جهت توسعه و بهره برداری پایدار از مراتع کمک می نماید.

علاوه بر موارد مذکور، یکی از دلایل اصلی انتخاب این عنوان، تجربه شخصی این جانب در حیطه منابع طبیعی و آشنایی با ترویج و مدیریت مراتع و مشاهده روند تخریب مراتع بر اثر عدم آگاهی و به طبع عدم مشارکت مرتعداران در مدیریت مراتع، از نزدیک بوده است و همچنین، علاقه شخصی به حفظ، احیاء و اصلاح مراتع به عنوان میراث ملی از دیگر دلایل انتخاب این موضوع می باشد.

۱-۴ اهداف تحقیق:

هدف کلی: بررسی نقش ترویج در بهبود مدیریت مشارکتی مراتع استان سمنان.

اهداف اختصاصی:

۱. شناسایی ویژگی های فردی، اجتماعی، اقتصادی و ارتباطی مرتعداران استان سمنان؛
۲. ارزیابی میزان مشارکت مرتعداران در فعالیت های احیاء، توسعه و حفاظت مراتع استان سمنان؛
۳. شناسایی موانع مدیریت مشارکتی مراتع استان سمنان و
۴. تبیین نقش خدمات ترویجی و آموزش های ترویجی در مدیریت مشارکتی مراتع استان سمنان.

۱-۵ سؤال های ویژه تحقیق:

۱. مرتعداران استان سمنان چه ویژگی های فردی، اجتماعی و ارتباطی دارند؟
۲. میزان مشارکت مرتعداران استان سمنان در فعالیت های احیاء، توسعه و حفاظت از مراتع چقدر است؟
۳. در مدیریت مشارکتی مراتع چه مسائل و مشکلاتی وجود دارد؟
۴. میزان تأثیر ترویج و آموزش های ترویجی در مدیریت مشارکتی مراتع چقدر است؟

۱-۶ محدوده تحقیق:

این تحقیق دارای سه محدوده موضوعی، مکانی، و زمانی به شرح زیر می باشد:

از لحاظ موضوعی این تحقیق درحیطه منابع طبیعی و به طور اخص حفظ، احیاء و توسعه مراتع می باشد. در این تحقیق تلاش می شود به بررسی نقش ترویج و راه های جلب مشارکت بهره برداران و مجریان طرح های مرتعداری و موانع جلب مشارکت پرداخته شود.

از لحاظ مکانی، استان سمنان به عنوان منطقه مورد مطالعه انتخاب شده است که در حوزه نیمه بیابانی واقع شده است. استان سمنان دارای ۵ شهرستان شامل؛ سمنان، گرمسار، دامغان، مهدیشهر و شاهرود می باشد. این استان ۹۷۴۹۱ کیلومتر مربع که ۹/۵ درصد از مساحت کل کشور را دارا می باشد. محدوده زمانی تحقیق حاضر زمستان سال ۱۳۸۹ و بهار سال ۱۳۹۰ می باشد.

۷-۱ محدودیت های تحقیق:

۱. پراکندگی جغرافیایی جامعه آماری
۲. بی سوادی یا کم سوادی اکثریت مرتعداران و مجریان طرح های مرتعداری و
۳. دسترسی و هزینه اجاره وسیله نقلیه جهت انجام امور مربوط به جمع آوری اطلاعات

۸-۱ تعریف واژگان:

منابع طبیعی:

منابع طبیعی به پدیده‌هایی گفته می‌شود که در کره زمین وجود داشته و انسان در ایجاد آن هیچ‌گونه دخالتی ندارد. این منابع را به دو دسته تقسیم می‌نمایند. منابع طبیعی تجدید ناشدنی (نفت و گاز و...) و منابع طبیعی تجدید شونده (آب، هوا، جنگل ها و مراتع و...). از مهمترین منابع طبیعی تجدید شونده، جنگل ها و مراتع می باشند که نقش اساسی در تأمین نیازمندی های انسان (اکسیژن، آب، مواد غذایی، دارویی و ...) دارند. تا چند دهه قبل، ارزش منابع طبیعی تجدید شونده با معیار منافع آنی و کوتاه مدت سنجیده می‌شد، در صورتی که با بروز مشکلاتی درباره وضعیت محیط زیست مانند گرم شدن کره زمین، وجود سیلاب های مخرب و ... تغییراتی در ارزش گذاری منابع طبیعی تجدید شونده به وجود آمد (خسرو شاهی و قوامی، ۱۳۸۲). منظور از منابع طبیعی در این تحقیق جنگل ها، مراتع، بیابان ها و حوزه های آبخیز می باشد.

مرتع:

کلیه اراضی دارای پوشش گیاهی طبیعی به نحوی که خوراک دام از آن حاصل شود و تجدید حیات آن به طور طبیعی انجام پذیرد. هم چنین، آن قسمت از اراضی که برای کمک